

การบูรณาการหลักพุทธวิธีการสอนในการสอนสังคมศึกษา THE INTEGRATION OF BUDDHIST PRINCIPLES IN THE TEACHING OF SOCIAL STUDIES

¹พระครูวินัยธรรรณนา ญาณวโร และ ²ปานจิตร์ สุกุมาลย์
¹Phrakru Winaithorn Wanthana Nanavaro and ²Panjit Sukuman

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹wantanana60@gmail.com

Received December 25, 2021; Revised February 12, 2022; Accepted March 20, 2022

บทคัดย่อ

การบูรณาการหลักพุทธวิธีการสอนในการสอนสังคมศึกษา มีวิธีการที่หลากหลาย เบื้องต้นเป็นการสอนโดยการสร้างศรัทธาและปัญญา ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม จูงใจ และวิธีการสอนให้นักเรียนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ และได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดย แยกคายนนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักการใช้ปัญญา ปฏิบัติจนประจักษ์จริง มุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน ครูและ นักเรียนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน นักเรียนได้มีโอกาสคิดแสดงออกปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถใช้ ปัญญาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ : การบูรณาการ, หลักพุทธวิธีการสอน, การสอนสังคมศึกษา

Abstract

In the integration of the Buddhist teaching principles in the teaching methods of social studies, there are various methods but they are primarily based on building faith and wisdom. Teachers are the key persons that provide a motivating environment and teaching methods that the students have faith

¹ อาจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

² อาจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

towards learning and practice in analytical thinking. This leads to the practice of students through the following principles: using wisdom; acting until it becomes empirical truth; focusing on teachers as true-hearted friends of students; having a good interrelationship between students and teachers; having opportunities to correctly think, express and practice; and properly using their wisdom in problem-solving.

Keywords: Integration, Buddhist Teaching Principles, Teaching of Social Studies

บทนำ

การศึกษาถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีศักยภาพสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา อีกทั้งสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข การศึกษาของไทยซึ่งมีแนวคิด ทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน มีหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สามารถปรับประยุกต์ใช้กับการศึกษาได้อย่างเหมาะสมทุกยุคทุกสมัยเพราะมีลักษณะเป็นอภิปรัชญาและยกย่องว่าการศึกษาเป็นวิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้ ตลอดชีวิต (Life-long Education) โดยเริ่มการสอนเน้นไปที่ปัจเจกบุคคลเป็นอันดับแรกเช่นการสอนตามระดับความสามารถของสติปัญญาความแตกต่างตามจริตของบุคคลซึ่งจากการศึกษาพุทธวิธีสอนในคัมภีร์พระไตรปิฎกพบว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครูเอกของโลกพระองค์ทรงใช้พุทธวิธีสอนหลายวิธีเช่น แบบบรรยายแบบสนทนาแบบตอบปัญหาแบบวางกฎข้อบังคับการยกอุทาหรณ์การเล่านิทานประกอบการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาการใช้อุปกรณ์การสอนการเป็นตัวอย่างการเล่นภาษาเล่นคำ การปฏิบัติรายบุคคล การลงโทษและให้ รางวัลรวมทั้งวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เป็นต้น ที่พระพุทธองค์ทรงใช้สอนในสมัยพุทธกาลและ ได้รับความสำเร็จในงานสอนนี้เป็นอย่างดีเยี่ยม ตามจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธวิธีการสอน

พุทธวิธีการสอน วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสาร ตำราต่างๆ เกี่ยวกับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพุทธ วิธีการสอนซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมได้ดังนี้

1. วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้รับยกย่องว่า ทรงเป็น “พระบรมครู” หรือ “ศาสดาเอก” (ที.สี (ไทย) 9/198/161) ในโลก เพราะพระองค์ทรงมีวิธีสอนที่ดีเยี่ยม ทำให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง มีคำกล่าวที่ว่าถ้าพระพุทธองค์ทรง ตัดสินพระทัยจะแสดงธรรมโปรดใคร เขาผู้นั้นย่อมได้บรรลุผลมรรคผลไม่ระดับใดก็ระดับหนึ่ง วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงสอนใครแต่ละครั้งพระองค์ก็ทรงอาศัยองค์ประกอบ หลาย ๆ อย่างในการสอนบุคคลระดับต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานความรู้สติปัญญาที่แตกต่างกันพระองค์ได้ ประยุกต์คำสอนแต่ละลักษณะให้มีความเหมาะสมเป็นการสอนที่แสดงถึงพุทธลีลาของพระองค์ ที่สำคัญการสอนในลักษณะนี้ของพระองค์เป็นการนำเนื้อหาที่มีอยู่มาทำการตีความ โดยอาศัยข้อมูลที่มี อยู่ตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น แล้วนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาจากการศึกษาค้นคว้าแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการสอนมีผู้ให้ความคิดเห็นเกี่ยววิธีการสอนของ พระพุทธเจ้าไว้ดังนี้

1.1 แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ หลักธรรมในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวกพระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวก สนทนาธรรมกัน อย่างในมงคลสูตรว่า “กาเลน ธมมสากัจฉา เอตมมมงคลมุตม-การสนทนาธรรม ตามกาล เป็นมงคลอันอุดม”

1.2 แบบบรรยายวิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์จำนวนมากและส่วนมากเป็นผู้มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ เพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจนับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกัน พอจะใช้วิธี บรรยายอันเป็นแบบกว้าง ๆ ได้ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุม นั้น แต่ละคนรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างของพระพุทธเจ้า

1.3 แบบตอบปัญหา ผู้ที่มากถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรม ต่าง ๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มากถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่าย พระพุทธศาสนาหรือเทียบเคียงคำสอนในลัทธิตนบ้างก็ถามเพื่อลองภูมิบ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่ม ปรามให้จนหรือให้ได้รับความอับอายในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น 4 อย่าง (ที.ปา. (ไทย) 11/312/204) คือ

1) เอกังสพยากรณีปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาเด็ดขาดพระอรธกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่นถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” ฟังตอบตรงไปได้ทีเดียวว่า “ถูกแล้ว”

2) ปฏิปุจฉาพยากรณีปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ท่านยกตัวอย่างเช่นเขาถามว่า “โสตะก็เหมือนจักขุหรือ” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงในแง่ใด” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” จึงตอบรับว่า “เหมือน”

3) วิจัยพยานกรณีปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบ เช่น เมื่อเขาถามว่า สิ่งที่เป็นอนิจจังได้แก่ จักขุใช้ไหม ? พึงแยกความออกตอบว่า ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโสตะ ฆานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง หรือปัญหาว่า พระตถาคตตรัสสวาทาซึ่งไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่นไหม ? ก็ต้อง แยกตอบตามหลักการตรัสสวาทา 6 หรือปัญหาว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงดิเียนตบะทั้งหมดจริงหรือ ก็ต้อง แยกตอบว่าชนิดใดดิเียนชนิดใดไม่ดิเียน (อง.ทสก. (ไทย) 21/94/220.)

4) ฐปณียปัญหา ปัญหาที่พึงยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์อันจักเป็นเหตุให้เขวยึดเยื้อสิ้นเปลืองเวลาเปล่า พึงยับยั้งเสียแล้วชักน ผู้ถามกลับเข้าสู่ แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ท่านยกตัวอย่าง เมื่อถามว่า “ชีวะอันใดสรีระกอนนั้นหรือ ?” อย่างนี้เป็น คำถาม ประเภทเท็จความจริง ซึ่งถึงอธิบายอย่างไรผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขา จะเข้าใจได้พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย (ที.ปา. (ไทย) 11/312/291, อง.จตุกก. (ไทย) 21/42/70.)

นอกจากนี้ ท่านยังสอนให้คำนึงถึงเหตุแห่งการถามปัญหาด้วยในเรื่องนี้พระสารี บุตร อัครสาวก เคยแสดงเหตุแห่งการถามปัญหาไว้ว่า “บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ย่อมถามปัญหาแก่ผู้อื่น ด้วยเหตุ 5 อย่าง คือ

- (1) บางคนย่อมถามปัญหาเพราะความโง่เขลา เพราะความไม่เข้าใจ
- (2) บางคนมีความปรารถนาเลวทราม เกิดความอยากได้จึงถามปัญหา
- (3) บางคนย่อมถามปัญหา ด้วยต้องการอวดเด่นข่มเขา
- (4) บางคนย่อมถามปัญหาคด้วยประสงค์จะรู้
- (5) บางคนย่อมถามปัญหาคด้วยมีความดำริว่า เมื่อเราถามแล้ว เขาตอบได้ถูกต้องก็เป็นการดี แต่ถ้าเราถามแล้วเขาตอบไม่ถูกต้อง เราจะได้ช่วยแก้ไขเขาโดยถูกต้อง” (อง.ปญจก. (ไทย) 22/165/272.)

1.4 แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็น ครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือ โพนทนา ดิเียนกันอยู่มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์ จริงแล้ว ก็จะทรงดำหนิ ชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤติไม่ดีและคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติ ให้ทราบแล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นๆไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ในท่ามกลางสงฆ์และโดยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546)

ในการสอนแบบนี้ พึงสังเกตว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทโดยความเห็นชอบของสงฆ์ ซึ่งบาลีใช้คำว่า “สงฆสมุทฺตาย” แปลว่า “เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์” ท่านอธิบาย

ความหมายว่าทรง บัญญัติโดยชี้แจงให้เห็นแล้วว่าถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมีผลดี ใด ๆ จนสงฆ์รับคำของพระองค์ว่า ดีแล้ว ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ (กรมวิชาการ, 2551) โดยการสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งจะดำเนิน ไปจนถึงผลสำเร็จโดยมีคุณลักษณะที่เรียกได้ว่าเป็นลีลาการสอน 4 อย่างดังนี้

1) สันทักสนา (ที.สี. (ไทย) 9/198/161) อธิบายให้เห็นชัดเจน แจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา

2) สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริง ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

3) สมุตเตชนา เร้าใจให้แก่วกกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นและย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก

4) สัมปหังสนา ซลอมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับการปฏิบัติ อาจผูกเป็นคำสั้น ๆ ได้ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ กล้าหาญ ร่าเริงหรือชี้ชัด เจริญธรรม ผีก็คิด เบิกบาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546)

2. ลักษณะการสอนของพระพุทธเจ้า แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

2.1 ทรงสั่งสอนโดยการปฏิวัติเป็นการ “เปลี่ยน” หลักคำสอนดั้งเดิมของศาสนาพื้นเมือง อย่างกลับหน้ามือเป็นหลังมือ เช่น ศาสนาพราหมณ์สอนให้ฆ่าสัตว์บูชาอัญญแต่พระพุทธเจ้ากลับให้มี ความเมตตากรุณาต่อสัตว์แทน หรือการสอนให้ทรมานตนในการปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณธรรมขั้นสูง พระพุทธเจ้าทรงทดลองมาแล้วเห็นว่า ไม่ใช่ทางตรัสรู้ ทรงสอนให้ใช้วิธีอื่นที่เรียกว่า ทางสายกลาง เป็นการอบรมกายวาจาใจในทางประพฤติปฏิบัติที่ชอบแทน เป็นต้น

2.2 ทรงสั่งสอนโดยการปฏิรูป เป็นการสอนโดยวิธีคัด “แปลง” ของเก่าที่ยังไม่ดีให้ดีขึ้นหรือ ของเก่ามีความหมายอย่างหนึ่ง แต่นำมาแปลความหมายเสียใหม่เพื่อให้ตรงกับหลักเหตุผลยิ่งขึ้นเช่น ศาสนาพราหมณ์สอนให้ลงอาบน้ำในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์แล้ว จะบริสุทธิ์จากบาปได้ แต่พระพุทธศาสนา สอนให้ตั้งอยู่ในศีล อันเป็นการอาบที่ตัวไม่เปียก แต่ทำให้บริสุทธิ์สะอาดได้ดีกว่าน้ำศักดิ์สิทธิ์ หรือคำสอนเรื่องพราหมณ์ว่า เป็นผู้ประเสริฐโดยชาติกำเนิด คือ เกิดจากการดาบดาอยู่ในวรรณะพราหมณ์ แต่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายใหม่ว่า คนเราไม่เป็นพราหมณ์หรือผู้ประเสริฐเพราะชาติสกุล แต่เป็นผู้ ประเสริฐ เพราะการกระทำหรือความประพฤติ เป็นต้น

2.3 ทรงสั่งสอนโดย “ตั้งหลักขึ้นใหม่” ที่ยังไม่มีสอนในที่อื่น แต่ทรงสอนไปตามหลักสัจธรรมที่ทรงค้นพบ ดังจะเห็นในเรื่องหลักธรรมเรื่องความพ้นทุกข์ที่เรียกว่า อริยสัจ 4 ประการ เป็น หลักธรรมที่ตั้งขึ้นใหม่อันแสดงไว้ชัดทั้งเหตุและผล คือ การจะพ้นทุกข์ก็ต้องรู้

ว่าอะไรเป็นตัวความทุกข์ อะไรเป็นเหตุของความดับทุกข์ และการดับความทุกข์คือ ดับอะไร ทำอย่างไร หรือปฏิบัติอย่างไร จึงจะดับทุกข์ได้ เป็นต้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2533)

จากวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวสรุปได้ว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า คือ แบบสาธกัจฉา หรือสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ หลักการสอนของ พระพุทธเจ้าดังกล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในการสอนของ พระองค์ได้อย่างชัดเจน สามารถสรุปการสอนของพระพุทธเจ้าได้ว่า “พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีสอนอันชาญฉลาด เมื่อพระองค์ แสดงพระธรรมเทศนาจบลง ผู้ฟังจะสรรเสริญเสมอว่า แจ่มแจ้งจริง พระองค์ผู้เจริญ แจ่มแจ้งจริง พระธรรมเทศนาของพระองค์เหมือนหางยอของที่คว่ำ บอกหนทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืดให้คนมีจักขุได้เห็นรูป..” จึงสมควรอย่างยิ่งที่ผู้ทำหน้าที่ในการสอนจะได้ศึกษาและทำความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักการสอนของพระพุทธเจ้า พร้อมกับยึดถือเป็นหลักปฏิบัติต่อไป(วศิน อินทสระ, 2545)

เนื้อหาหรือเรื่องที่สอน

เรื่องที่จะทำการสอนมีความสำคัญอย่างยิ่ง คนที่จะสอนคนอื่นต้องรู้ว่าอะไรจะเอาเรื่องอะไรมาสอนต้องรู้เนื้อหาหรือเรื่องที่จะสอนให้เข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งก่อน และต้องคิดก่อนว่า จะเอาอะไรไปสอนในข้อนี้ผู้สอนควรคำนึงถึงหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสอนได้ดังนี้

1. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจยากหรือยังไม่รู้ ไม่เห็นไม่เข้าใจตัวอย่างที่เห็นชัดคือ อริยสัจซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิต ที่คนมองเห็นและประสบการณ์อยู่โดยธรรมดาู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคน แล้วต่อจากนั้น จึงสาวหาสาเหตุที่ยากลึกซึ้งและทางแก้ไขต่อไป

2. สอนเนื้อหาเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้นและความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า การสอนตามหลักอนุပ္พพิททา (ส.สพ. (ไทย) 18/323/225) ซึ่งมีเนื้อหาเจาะลึกลงตามลำดับ กล่าวคือ ทานกถา พุทธเรื่องทาน สิลกถา พุทธเรื่องศีล สัคคกถา พุทธเรื่องสวรรค์ กามาทีนวกถา พุทธเรื่องโทษของกามและเนกขัมมกถา พุทธเรื่องการออกจากกาม ไตรสิกขา พุทธโอวาท 3 เป็นต้น

3. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริงให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่ เรียกว่าประสบการณ์ตรงเช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปชมนางฟ้านาง อปสรเทพธิดาให้เห็นกับตา เรื่องอาจารย์ทศปาโมกข์ให้หมอชีวกทดสอบตัวเอง (วิ.ม. (ไทย) 5/129/472.) เรื่องนามลหิธิ ชาตก (ขุ.ชา. (ไทย) 27/97/39) หรืออย่างที่ทำให้พระเพ่งดูความเปลี่ยนแปลงของดอกบัว เป็นต้น

4. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว่ไขว ไม่ออกนอกเรื่องโดย ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

5. สอนมีเหตุผล ผู้ฟังตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

6. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผลไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มากเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ในป่าประคูลาย เมืองโกสัมพีได้ทรงหยิบใบไม้ประคูลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่าใบประคูลายในพระหัตถ์กับใบป่าไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายทูลว่าในป่ามากกว่าจึงตรัสว่า สิ่งที่พระองค์ ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอนเหมือนใบประคูลายในป่าส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือน ใบประคูลายในพระหัตถ์และทรงแสดงเหตุผลในการที่มิได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้เพราะสิ่ง เหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์ มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องนำไปสู่จุดหมายคือ นิพพานได้ (ส .ม. (ไทย) 19/1101/613)

7. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเองอย่างพุทธพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย

ลักษณะครูที่ดีตามหลักพุทธศาสนา

ครูจะมีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของศิษย์ กล่าวคือ ครูจะเป็นมิตรแท้เป็นที่พึ่งของศิษย์ได้อย่างดีโดยหลักกัลยาณมิตร คือ บุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง แนะนำสั่งสอน ชักนำให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ให้ประสบผลดีและความสุข ให้เจริญก้าวหน้า ให้พัฒนาในธรรม(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),2559) ย่อมเป็นส่วนประกอบสำคัญให้เกิด คุณลักษณะของครูอย่างที่เราเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ซึ่งมี 7 ประการ ดังต่อไปนี้

ประการที่ 1. ปิโย หมายถึง น่ารัก (อง.สตตก. (ไทย) 3/37-43/203) คือ ครูต้องทำตนให้เป็นคนน่ารักของลูกศิษย์ต้องเป็น ผู้มีเมตตา รักเด็กมากกว่ารักตนเอง มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ให้ความสนทนสนมแก่ศิษย์การที่ครูทำตัว เป็นที่รักแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป สามารถตั้งตนยึดมั่นอยู่ในพรหมวิหาร 4 ดังต่อไปนี้ 1) เมตตา ปราบปรามดีต่อศิษย์หาทางให้ศิษย์เป็นสุข และเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้าน วิชาการและการดำเนินชีวิต 2) กรุณา สงสาร เอ็นดูศิษย์ช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์และใส่ใจบาปผิดทุกข้ออื่น 3) มุทิตา คือ ชื่นชมยินดีเมื่อศิษย์ได้ดีและยกย่องเชิดชูให้ปรากฏ เป็นการให้กำลังใจ และช่วยให้เกิดความภูมิใจในตนเอง 4) อุเบกขา คือ วางตัวเป็นกลาง จิตใจที่คงอยู่ในความยุติธรรมไม่ลำเอียงและไม่มีอคติ

ประการที่ 2. ครุ หมายถึง การเป็นบุคคลที่มีความหนักแน่นมั่นคงในด้านของจิตใจที่จะ ดำรงตนอยู่ในความดีไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา สิ่งที่จะช่วยให้ครูมีคุณสมบัติดังกล่าว คือ พละ 5 ประการดังนี้ 1) ศรัทธาพละ คือ มีความเชื่อในทางที่ดีเช่น

เชื่อว่าทำได้ดีทำได้ชั่ว ความเชื่อ เกิดขึ้นในใจแล้วจะเป็นพลังต่อต้านฝ่ายอกุศล 2) วิริยะ พละ คือ ความเพียรในทางที่ดีคือ เพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้นในตัว เพียรทำความดีให้คงอยู่ และเจริญยิ่งขึ้นไป 3) สติพละ หมายถึง ความระลึกรู้สึกตัวในการกระทำ การพูด การคิด ให้รอบคอบ 4) สมาธิพละ หมายถึง ความมีใจจดจ่อแน่วแน่มั่นคงในสิ่งที่ตนปฏิบัติ กุศลพลังสมาธินี้ จะเป็นกำลังต่อต้านความฟุ้งซ่านมิให้เกิดขึ้นในใจ 5) ปัญญาพละ หมายถึง ความรอบรู้คือ รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว อะไรควรทำอะไร ไม่ควรทำ

ประการที่ 3. ภาวนียะ คือ การเป็นผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีความประพฤติดีงาม ควรแก่ การเคารพ กล่าวคือ การแต่งกายเรียบร้อย กิริยาท่าทางสง่าผ่าเผย วาจาอ่อนหวาน มีวิทยาความรู้ และมีระเบียบวินัยอันดีการที่ครูจะอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นผู้มีความประพฤติดีงามได้นั้น ตัวครูเอง จะต้องอบรมตนเองให้เป็นผู้มีความประพฤติที่ดีงามเสียก่อน

ประการที่ 4. วัตตยา คือ เป็นผู้มีความสามารถในการตกแต่งสอน เพื่อให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถและเป็นคนดีคือ ใช้ความรู้ความสามารถไปในทางสุจริต เป็นประโยชน์ต่อตนเองและ ผู้อื่นได้ เพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติได้ลักษณะการสอนในพุทธศาสนามี 4 ประการ ดังนี้ 1) สันตัสสนา คือ สอนให้เข้าใจชัดเจน เห็นจริงอย่างที่ต้องการ ซึ่งจะต้องดำเนินไป ตามลำดับขั้นดังนี้สอนจากสิ่งที่ย่อยไปยาก สอนจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปหาสิ่งที่เป็นนามธรรม สอน จากสิ่งคนเคยไปหาการใช้เหตุผล 2) สมาทปนา มีการกระตุ้นเร่งเร้า เพื่อให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะประพฤติปฏิบัติ ตามที่ครูสอน 3) สมุตเตชนา สร้างกำลังใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ และมีมานะว่าจะต้องเรียน 4) สัมปหังสนา สร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้เรียน คือ มีเทคนิคในการสอนที่จะทำให้ การเรียนการสอนน่าสนใจ มีกลวิธีที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความร่าเริง และมีความสุขต่อการเรียน

ประการที่ 5. วจนกขโม คือ เป็นผู้มีความอดทนต่อถ้อยคำ และอดทนต่อกิริยาจาก อัน ก้าวร้าวรุนแรงของผู้อื่นได้นั้น และการรู้จักหักห้ามใจ ครูจะต้องมีขันติรู้จักรักษาควบคุมอารมณ์และ มีความยับยั้งชั่งใจเพราะหน้าที่ของครูก็คือเปลี่ยนพฤติกรรมของคนที่ไม่รู้ให้รู้ ดังนั้น ครูจึงต้องพร้อมที่ จะทนต่อถ้อยคำรบกวน โต้แย้ง ซักถามของผู้เรียน ไม่เบื่อง่ายขุ่นเคืองที่จะให้ความกระจ่างในเรื่อง ต่าง ๆ ที่ผู้เรียนยังเคลือบแคลงสงสัยไม่เข้าใจครูจะต้องระลึกถึงอยู่เสมอว่า ผู้เรียนแต่ละคนมี สติปัญญาความสามารถแตกต่างกัน และยังมาจาก สภาพแวดล้อมต่างกัันด้วย

ประการที่ 6. คัมภีร์ธัญญ กถัง กัตตา คือ สามารถขยายข้อความที่ยากให้ง่ายแก่การเข้าใจ เพราะวิชาการต่าง ๆ ที่ครูนำมาสอนนั้นล้วนเป็นเรื่องที่ผู้เรียนไม่เคยเรียนมาก่อน ครูจะต้องมีวิธีที่จะ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องยาก ๆ ได้ง่าย รวมทั้งมีการอธิบายสาระสำคัญต่าง ๆ ของวิชาได้ถูกต้องแม่นยำ

ประการที่ 7. โนจัญฐานเน นิโยช เย คือ การรู้จักและแนะนำศิษย์ไปในทางที่ถูกที่ควร ไม่ชัก จูงศิษย์ไปในทางที่เสื่อมเสีย ไม่ประพฤติชั่วโดยละเว้นอภัยมุขทั้ง 6 อย่าง ได้แก่ การ

ติดสุราและของ มึนเมา เทียวกลางคืน เทียวดูการละเล่น ติดการพนัน คบคนชั่ว และเกียจคร้านในการทำงาน (ธราญา จิตรขญาวนิช, 2560)

การบูรณาการหลักพุทธวิธีการสอนในการสอนสังคมศึกษา

การสอนธรรมะของพระพุทธเจ้ามีวิธีการที่หลากหลาย พระองค์จะทรงพิจารณาจากบุคคลที่กำลังรับฟัง ถ้าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อยก็จะทรงสอนธรรมะอีกรูปแบบหนึ่ง ผู้มีปัญญามาก ก็จะใช้อีกรูปแบบหนึ่งแต่ถึงจะมีวิธีการสอนที่หลากหลายอย่างไร เมื่อจัดเข้าอยู่ในประเภทแล้ว จากการศึกษาค้นคว้าแสวงหาที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการสอนมีผู้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวแนวการสอนพุทธวิธี พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2558) ได้กล่าวว่าแนวการสอนพุทธวิธีไว้ 9 วิธี ดังนี้

1. วิธีสอนแบบอุปมา อุปไมย หมายถึง วิธีสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับ คน สัตว์หรือสิ่งของเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและมองเห็นภาพ เกิดมโนทัศน์ง่าย ชัดเจนและสมจริง ใช้วิธีการบรรยายอธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยาก เปรียบเทียบกับสิ่งที่นักเรียน จะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ ในการเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย จะต้องเลือกตัวอย่าง สิ่งของที่ นำมาเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย ที่ชัดเจน และตรงกับเนื้อหาตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนเรื่องนั้น ๆ มากที่สุด

2. วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา หมายถึง วิธีสอนที่ใช้การถาม - ตอบ ระหว่างผู้สอนกับนักเรียนโดยผู้สอนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ หรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ เพราะ ในการถาม - ตอบนี้ ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียน ช่วยกันตอบ เป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญาขึ้นในตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

3. วิธีสอนแบบธรรมสภาจฉา หมายถึง วิธีสอนที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติศีล หรือการขาดหลักธรรม ทำให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรม โดยมี ลักษณะการสนทนา ดังนี้ 3.1 อภิปรายตามหัวข้อธรรมในหมู่นักเรียน จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ 3.2 ซักถามกันระหว่างนักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับครูผู้สอน โดยนักเรียนเป็น ฝ่ายถาม หรือ ฝ่ายตอบสลับกัน หรือนักเรียนและครูผู้สอนผลัดกันถาม-ตอบ จนนักเรียนสรุป หลักธรรมได้ 3.3 ตั้งตัวแทนขึ้นซักถามกันระหว่างนักเรียนสองฝ่ายจนสรุปหลักธรรมได้ วิธีสอน แบบนี้เหมาะกับนักเรียนที่มีพื้นฐานความรู้ในเนื้อหาพอสมควร และต้องการที่จะหาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มขึ้น วิธีการนี้ใช้ได้ดีกับนักเรียนจำนวนน้อย และมีความสามารถในการใช้ภาษา การซักถามโต้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย อธิบายได้ดีพอสมควร

4. วิธีสอนแบบอริยสัจ 4 มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4 ขั้นตอนดังนี้

4.1 ขั้นกำหนดปัญหา หรือขั้นทุกข์ ครูช่วยนักเรียนให้ได้ศึกษาพิจารณาปัญหา ที่เกิดขึ้นด้วยตัวเอง ด้วยความรอบคอบ และพยายามกำหนดขอบเขตของปัญหาซึ่งนักเรียน จะต้องคิดแก้ไขให้ได้ 4.2 ขั้นต้องสมมติฐาน หรือขั้นสมมุติ 4.2.1 ครูช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาตัวเองว่าสาเหตุของปัญหาที่ยกขึ้นมากล่าว ในขั้นที่ 1 นั้นมีอะไรบ้าง 4.2.2 ครูช่วยนักเรียนให้เกิดความเข้าใจว่า ในการแก้ปัญหาใด ๆ นั้นจะต้อง กำจัด หรือดับที่ต้นตอ หรือแก้ปัญหาเหล่านั้น 4.2.3 ครูช่วยนักเรียนคิดว่า ในการแก้ที่สาเหตุนั้น อาจจะกระทำอะไรได้บ้าง คือ ให้กำหนดสิ่งที่กระทำเป็นข้อ ๆ ไป 4.3 ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล หรือขั้นนิโรธ 4.3.1 ขั้นทำให้แจ้ง ครูต้องสอนให้นักเรียนได้กระทำหรือทำการทดลองด้วย ตนเอง ตามหัวข้อต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ในขั้นที่ 2 ข้อ 3 4.3.2 เมื่อทดลองได้ผลประการใด ต้องบันทึกผลการทดลองแต่ละอย่าง หรือที่ เรียกว่าข้อมูลไว้เพื่อพิจารณาในขั้นต่อไป 4.4 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล หรือขั้นมรรค 4.4.1 จากการทดลองกระทำด้วยตนเองหลาย ๆ อย่างนั้น ย่อมจะได้ผลออกมา ให้เห็นชัด ผลบางประการชี้ให้เห็นว่า แก้ปัญหาได้บ้าง แต่ไม่ค่อยชัดเจนนัก ผลที่ถูกต้องชี้ให้เห็นว่า แก้ปัญหาได้บ้าง แต่ไม่ค่อยชัดเจนนัก ผลที่ถูกต้องชี้ให้เห็นว่าแก้ปัญหานั้นแน่นอนแล้ว และได้ บรรลุจุดหมายแล้ว ได้แนวทางหรือข้อปฏิบัติที่เราต้องการแล้ว เหล่านี้หมายความว่า จะต้อง วิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้นบันทึกไว้ในขั้นที่ 3 ข้อ 2. นั้น จนแจ่มแจ้งว่าทำอะไรจึงจะ แก้ปัญหาที่กำหนดในขั้นที่ 1 ได้สำเร็จ 4.4.2 จากการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ จะทำให้เห็นว่าสิ่งใดแก้ปัญหาก็จริงก็สรุปการกระทำที่ได้ผลนั้นไว้เป็นข้อ ๆ หรือเป็นระบบหรือเป็นแนวทางปฏิบัติและให้ลงมือ กระทำหรือปฏิบัติอย่างเต็มที่ ตามแนวทางนั้นโดยทั่วกัน

5. วิธีสอนแบบสืบสวน สอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์หมายถึง ระบบการเรียนการสอน แบบสืบสวน สอบสวน มีแนวคิดว่าการสืบสวน สอบสวน เป็นกระบวนการหาความจริง และวิธีการ แก้ปัญหาด้วยการตั้งคำถามในแนวกระบวนการ วิทยาศาสตร์ทั้งทางโลก และทางธรรม โดยมีขั้นตอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังนี้ 5.1 การเห็นปัญหา และการวิเคราะห์ปัญหา 5.2 การเสนอเหตุแห่งปัญหาในรูปของการตั้งสมมติฐาน 5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล 5.4 การทดสอบสมมติฐานด้วยข้อมูล 5.5 การสรุปผล (พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต) (2558)

6. วิธีสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีการสอนที่ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนในการศึกษาดังนี้ 6.1 ขั้นศีล (ศีลสิกขา) คือ การควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งทางกาย และวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ พร้อมทั้งจะเรียน 6.2 ขั้นสมาธิ (จิตตสิกขา) คือ การฝึกสมาธิขั้นต้นในการควบคุมสติ ให้นักเรียนรวม จิตใจความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว นักเรียนตัดสิ่งรบกวนอื่นๆ ออกจากความคิดและจิตใจ 6.3 ขั้นปัญญา (ปัญญาสิกขา) คือ ขั้นนักเรียนใช้สมาธิ ความมีจิตใจแน่วแน่ ทำความ เข้าใจในปัญหา หาเหตุของปัญหาเพื่อแก้ไขพิจารณาผล

ที่เกิดขึ้นจนเกิดความรู้แจ้งเข้าใจและแก้ปัญหา ได้เกิดการเรียนรู้เกิดปัญญาญาณขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามความเป็นจริง (พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) (2558)

กล่าวโดยสรุป วิธีสอนแบบไตรสิกขามีความเชื่อว่าคนจะมีปัญญาเกิดจากการฝึก กำลังใจให้แน่น มีสมาธิ การที่มีสมาธิแน่นก็ต่อเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติอยู่ในระเบียบวินัย อันได้แก่ การมีศีลเมื่อทางกายควบคุมสติได้จิตใจก็สงบ ช่วยให้อำนาจความคิดคมกล้า เกิดปัญญารู้แจ้ง

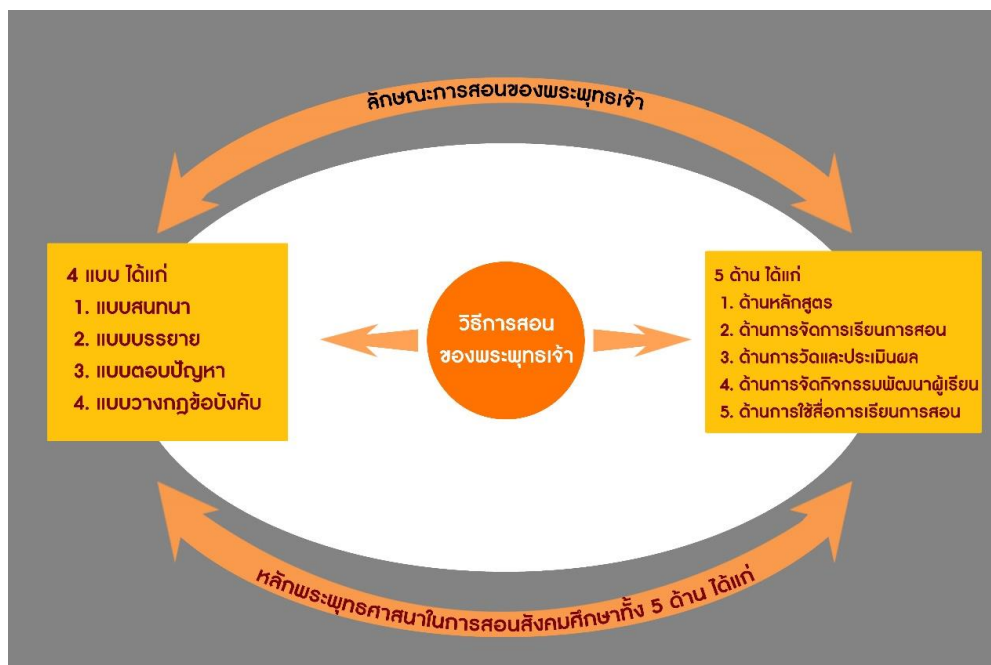
7. วิธีสอนแบบเบญจขันธ์ใช้หลักการยึดมั่น ถือนั่นในขั้น 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งมี 5 ขั้นตอน คือ 7.1 ขั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป) โดยครูกำหนดสิ่งเร้าเป็นสิ่งที่สัมผัสรับรู้ แล้ว เกิดอารมณ์ ความรู้สึก เป็นสถานการณ์หลาย ๆ สถานการณ์ 7.2 ขั้นรับรู้ (ขั้นเวทนา) ครูควบคุมการสัมผัสให้นักเรียนได้สัมผัสโดยอายตนะทั้ง 6 ให้ลูกช่องทางการรับรู้อย่างแท้จริง และใช้คำถามการเรียนการสอนทางรับรู้ 7.3 ขั้นวิเคราะห์เหตุผลและสังเคราะห์ความรู้สึกรู้ (ขั้นสัญญา) ครูตั้งคำถามเพื่อให้ นักเรียนคิดแยกแยะ ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร ผลเป็นอย่างไร ใช้คำถาม เพื่อให้นักเรียนสรุปความรู้สึกรู้ขั้นต้นที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ 7.4 ขั้นตัดสินความดีงาม (ขั้นสังขาร) เป็นขั้นให้นักเรียนวิจารณ์ความผิด ความถูก ความดีงาม ความชั่วร้าย ความเหมาะสม ควรประพฤติ และไม่ควรประพฤติ 7.5 ขั้นก่อเกิดอุปนิสัยหรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญาณ) เป็นขั้นใช้คำถามเพื่อโน้มน้า ความดีหรือความรู้สึกรู้อันชอบธรรมเข้ามาไว้ในใจของตน เป็นคำถามให้นักเรียนตอบโดยคำนึงถึง ตนเองเป็นที่ตั้ง

8. วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ (ม.ม. (ไทย) 12/497/539, ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นนำ การสร้างเจตคติที่ดีต่อวิธีการเรียน และบทเรียน การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม 2) บุคลิกภาพของครู และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน 3) การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

9. วิธีสอนตามหลักพุทธศักราช กระบวนการเรียนการสอนตามหลักพุทธศักราช มี 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การสร้างศรัทธา การจัดบรรยากาศของชั้นเรียนให้เหมาะสม บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน การเสนอสิ่งเร้าและสร้างแรงจูงใจใฝ่รู้ 2) การฝึกทักษะภาษาตามหลักพุทธศักราช การฝึกหัดฟัง พูด อ่าน เขียน การฝึกปรือ เพื่อจับประเด็นสาระและจดจำ การฝึกฝน ฝึกการใช้ภาษาให้แคล่วคล่องจัดเจน การฝึกคิดพิจารณาจนเข้าใจแจ่มแจ้ง มีวิธีคิด ดังนี้ 1) คิดจำแนกแยกแยะ 2) คิดเชื่อมโยงสัมพันธ์ 3) คิดสรุปหลักการ การสรุปรวมสาระความรู้เป็นหลักการด้วยความเข้าใจ แจ่มแจ้งและนำไปใช้ได้จริง

บทสรุป

การบูรณาการหลักพุทธวิธีในการสอนสังคมศึกษาทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ด้านการจัดกิจกรรม พัฒนาผู้เรียน ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน เป็นการสอนโดยการสร้างศรัทธาขึ้น ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัด สภาพแวดล้อม จูงใจและวิธีการสอนให้นักเรียนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้และได้ฝึกฝนวิธีการคิด โดยแยกคายตามหลักการใช้ปัญญานำไปสู่การปฏิบัติ ปฏิบัติจนประจักษ์จริง มุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน ครูและนักเรียนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน นักเรียนได้มีโอกาสคิดแสดงออกปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถใช้ ปัญญาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

แผนภาพ :การบูรณาการหลักพุทธวิธีการสอนในการสอนสังคมศึกษา

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า คือ แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับที่ควรคำนึงถึงคือสอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับ สอนด้วยของจริงให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง ตรงเนื้อหา มีเหตุผล สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ สอนสิ่งที่มีความหมาย ซึ่งหลักการสอนแบบบูรณาการหลักพระพุทธศาสนาในการสอนสังคมศึกษาทั้ง 5 ด้าน ได้แก่

ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ด้านการจัดกิจกรรม
พัฒนาผู้เรียน ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม
ศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนา
ของธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ:
บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.
- _____. (2558). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, พิมพ์ครั้งที่ 44, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ผลิธัมม.
- _____. (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2533). *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วสิน อินทสระ, (2545), *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ : เรือนธรรม

